

Posudek oponenta na bakalářskou práci Anety Králové Lesné: „Perfektum latinských sloves *prandere* a *cenare*“

A. Struktura a obsah práce

Předkládaná bakalářská práce se zabývá významem participia perfekta latinských sloves *prandere* („obědvat“) a *cenare* („večeřet“). Dla latinských gramatik nese participium perfekta typicky význam předčasnosti a pasivnosti (*laudatus* = „pochválený“), a je součástí tvarů pasivního perfekta (*laudatus sum* = „byl jsem pochválen“). Participia perfekta zkoumaných sloves (*cenatus* a *pransus*) s významy „navečeřený/naobědvaný“, resp. „ten, kdo večeřel/obědval“ jsou gramatikami, pokud se o nich vůbec zmiňují, chápány jako výjimky s aktivním významem. Předkládaná práce si tedy klade otázku, jaký je rozdíl mezi tvary aktivního perfekta *cenavi/prandi* a opisnými tvary s participiem perfekta *cenatus sum/pransus sum*.

Teoretická část práce (2.) je tvořena několika nespojitými celky – extenzivním soupisem zmínek o slovesech *prandere* a *cenare* u antických gramatiků (2.1.1.); stručným přehledem popisu tohoto problému v moderních gramatikách (2.1.2.); kapitola 2.2. se věnuje vývoji kategorií vidu, času a rodu v PIE a v klasické latině a její součástí je stručné představení Vendlerových aspektových tříd (2.2.1.3.). V závěru teoretické části práce je formulován jeden z hlavních výsledků této bakalářské práce, totiž že význam latinského participia perfekta závisí na konkrétním slovese: participium perfekta telických sloves má význam předčasnosti, participium perfekta sloves tranzitivních má význam pasivní:

delere^{+tel. +tranz.} → *deletus*^{+předčasnost +pasiv.} = „zničený“

amare^{+stat. +tranz.} → *amatus*^{+pasiv.} = „milovaný“

tacere^{+stat. -tranz.} → *tacitus* = „tichý, mlčící“

Z tohoto závěru také vyplývá, jak autorka sama uvádí (s. 28), že pokud by byla slovesa *prandere/cenare* stoprocentně intransitivní, byl by pasivní význam jejich perfektních participií zcela vyloučen. Detailní zkoumání tranzitivity těchto sloves bohužel není součástí předkládané práce.

Autorka uvádí (s. 47), že v klasické latině našla celkem 117 výskytů tvarů perfekta/plusquamperfekta (?)¹ sloves *prandere/cenare*, z nichž 26 je v díle Ciceronově. Sama zřejmě zkoumala všechny tyto výskyty, nicméně v praktické části se nejprve (3.1.) podrobně zabývá pouze všemi 26 výskyty v textech Ciceronových, dále (3.2.) již uvádí jen 19 „neciceronovských“ výskytů, které jsou v nějakém rozporu s Ciceronovým používáním. Co se samotného rozboru týče, autorka vždy uvádí kromě latinského textu i vlastní překlad, morfologické určení relevantního tvaru, přítomnost dalších členů rozvíjejících tento slovenský tvar, zařazení situace podle Vendlerovy klasifikace. Konstatuje (3.1.2.), že veškeré výskyty perfekta sloves *prandere/cenare* u Cicerona jsou intransitivní, perfektnum se u něj vyskytuje

¹ Autorka všude píše o tvarech perfekta, excerpovala přitom zjevně i plusquamperfektnum vč. konjunktivu. Není tedy zcela jasné, zda excerpovala všechny tvary perfektního kmene, tedy vč. konj. pf., fut. II., a ty nemají žádné doklady, nebo brala v potaz pouze ind. pf. a tvary plusqpf., jež nazývá souhrnně „perfektnum“.

pouze aktivní *prandi/cenavi*, nikdy ne složené typu *pransus sum/cenatus sum*. V „neciceronovských“ textech se rovněž tyto složené tvary téměř nevyskytují, zato je mezi nimi několik případů neosobního pasiva *cenatum est*, participií rozvitých příslovečnými určeními (jakými?) a rovněž 7 výskytů s přímým předmětem.

Úplný závěr práce je tak stručný, že se čtenář má potřebu ujistit, zda si dokument v pořádku otevřel/vytiskl. V tomto závěru autorka ponděkud krypticky sděluje, že „participia tohoto typu mají u různých sloves různý význam, přičemž roli hraje příslušnost do konkrétních Vendlerových tříd a tranzitivita, respektiva intranzitivita“ (s. 56). Pro jednotlivé hypotézy a závěry tedy musí čtenář zpět do textu, ovšem ani v něm není snadné je nalézt, neboť jsou roztroušeny na různých místech v textu. Očekávala bych také, že v úplném závěru autorka navrhně, jakým způsobem by měl být upraven výklad o participiích v odborné literatuře, který podle ní „nelze ve všech případech považovat za spolehlivý“ (ibidem).

B. Jednotlivé formální a obsahové aspekty práce

Práce obsahuje veškeré formální náležitosti, kapitoly jsou číslovány, chyby a překlepy jsou v práci jen ojedinělé. Jediná formální drobnost je potřeba se rozhodnout, zda text píše v 1. os. sg. nebo 1. os. pl.: např. „mé vlastní“ (pozn. 56, s. 31) vs. „náš problém“, „se kterým budeme pracovat“ (s. 22) apod.

Z formálního hlediska mám ovšem jednu zásadní výtku, totiž příliš podrobné číslování kapitol; autorka se zjevně snažila o velmi logickou až unifikovanou strukturu kapitol, výsledkem této snahy je ale číslování do páté úrovně v práci o celkové délce 56 stran, takže je nutné se neustále vracet k osnově práce (obsahu). Namátkou např. nadpisy 2.1.1.1 a 2.1.1.2. jsou zcela nadbytečné, veškeré informace z nich by se daly přesunout pod nadpis 2.1.1. (Komentáře antických gramatiků) a následovat by již mohli jednotliví nečíslovaní gramatikové, na něž se beztak v práci pomocí čísel oddílů nikde neodkazuje. Rovněž velké množství subkapitol s názvem Závěr velmi znesnadňuje orientaci v textu. Místy bych se zamyslela nad vhodnější volbou výrazů v nadpisech, např. 2.1.2.1. Náš problém v moderní literatuře nebo 3.1.2. Teorie o Ciceronově způsobu tvoření perfekta ...

Lepšímu pochopení by rovněž **významně** pomohly přehledové tabulky a schémata, např. jednoduché schéma Vendlerovských aspektových tříd, které bylo možné převzít např. od Pinsktera (2015) nebo Vaníkové (2019). Marně jsem čekala přehledovou tabulku s relevantními zkoumanými výskyty sloves *prandeo/ceno*. Čtenář si musí sám spočítat, že u Cicerona je relevantních tvarů 26, „neciceronovských“ nestandardních 19, a tedy výskytů v jiných než Ciceronových textech, které jsou v souladu s tím, jak s těmito slovesy zachází Cicero, je 72.

Text vyžaduje od čtenáře vysokou míru zapojení, zejména ochotu se neustále vracet k předchozím oddílům, podržet v paměti velké množství informací, schopnost si sám vydedukovat, proč je přítomna která kapitola, a především tvořit si a formulovat vlastní závěry z předkládaného materiálu. Na semináři jsem měla možnost poznat, že extrémní úspornost ve vyjadřování a formulacích je autorce vlastní, a že pravděpodobně považuje dílčí závěry a svůj vlastní postup za natolik průzračné a jasné, že nemá potřebu je více komentovat, nikoli že by interpretace a zformulování relevantního závěru nebyla schopna. Čtenáři tak např. nabídne

deset delších citací z Prisciana v kap. 2.1.1.2.11., aby je shrnula ve třech nepříliš konkrétních větách. Pokud se vrátím ještě k citacím z antických gramatiků, zajímal by mě důvod, proč Priscianovy texty uvádí v plném znění s překlady, zatímco u jiných uvádí pouze odkaz v pozn. pod čarou, a v textu práce uvádí pouze svou interpretaci těchto textů.

Text práce působí jako záznam postupných kroků autorky při zkoumání zvoleného tématu, který neprošel celkovou úpravou směrem k větší konzistentnosti, provázanosti. Při genezi vědecké práce je přitom právě tento krok velmi důležitý, právě v něm se některé části propojí a jiné, které se ukáží irelevantní, se zcela vypustí. Ukazuje se to již na zmíněné kapitole o antických gramatikách, která je vedena formou záznamu a komentáře jednotlivých výskytů, na místo seskupení těchto gramatik do logických celků, které musí čtenář provést sám, přestože sama autorka si je vědoma toho, že od sebe gramatikové informace přebírají, resp. mají stejné zdroje, a poukazuje na to. Totéž v kapitole 3.1., v níž jednotlivě analyzuje „ciceronovské výskyty“ studovaných sloves, přičemž každý výskyt doprovází repetitivním komentářem, ovšem bez detailního závěru, který by tvořil syntézu.

V textu se nadto místy vyskytují rozpory např. v úvodu (1.) autorka píše, že „se slovesa *prandeo* a *ceno* kromě běžných aktivních tvarů objevují i v opisných tvarech *pransus sum* a *cenatus sum*“, přičemž ale našla pouze dva (3.2.1.1.), a v obou případech se jedná o slovní hříčky:² PLAVT. *Aul.* 367 *incenati sunt et cenati*; PLAVT. *Curc.* 354 *Postquam cenati atque appoti ...*. V kap. 2.1.2.1. se autorka zmiňuje o výrazu *cenatas noctes* (PLAVT. *Truc.* 279), který v praktické části nezmiňuje, ačkoli se jedná o velmi netypický výskyt participia *cenatus*.

Co se týče praktické části, je zde mnoho informací, které musí čtenář autorce „věřit“. Nedefinuje, na jakém základě hovoří o telicitě či atelicitě situací, zda při tomto určení bere v potaz příslovečná určení a která považuje za relevantní pro případný přesun situace do jiné třídy. Nikde se nezmiňuje o opakovaném ději, přitom v některých případech čtenář sám nad možnou iterativní interpretací uvažuje (např. CIC. *Vatin.* 31: nejedná se o iteraci atelických situací vzhledem k příslovečnému určení způsobu?; CIC. *fin.* 2,8,25 *turpiter cenabat*: nejedná se o habituální iterativitu? – oba tyto případy jsou jiné než zbývající, u nichž se nejspíše jedná o průběhovitost; podobně také CIC. *Cael.* 26 (A), CIC. *fin.* 2,8,25 (A) aj.). Změnila by se interpretace těchto situací, pokud by se jednalo skutečně o iterativitu? Na některých místech autorka volí překlad „navečeřel“, aby zdůraznila předčasnost těchto situací (např. CIC. *Tusc.* 5,34,98; CIC. *Tusc.* 5,35,100 ad.) – v češtině by ovšem byly přípustné i tvary „večeřel“, „byl na večeři“. Resp. ani v češtině není nutné zdůrazňovat telicitu dokonavým slovesným tvarem. Tato skutečnost by rozhodně stála alespoň za zmínku. Proč jednou autorka interpretuje tvar *cenavisset* jako popisující atelickou situaci (CIC. *Brut.* 160), jinde jako telickou s odůvodněním, že „obsahuje sém předčasnosti“ (např. CIC. *Tusc.* 5,34,98)? Podobných otázek při čtení vyvstává mnoho.

Na závěr ještě drobná poznámka ke zdrojům: chápu, že v minulých dvou semestrech byl přístup k vědecké literatuře do jisté míry omezen, přesto bych v kapitole o Vendlerově teorii aspektových tříd volila spíše primární zdroje než dizertaci, jež tyto primární zdroje sama cituje

² Autorka jako slovní hříčku, v níž je participium použito ve funkci adjektiva, vyhodnotila pouze první případ, ale i ve druhém případě jde o nestandardní výpovědi, uvažíme-li použití „participia“ (?) *appoti*.

(pozn. 44 a 46), případně bych na tuto skutečnost explicitně upozornila. Rovněž si nejsem jista, zda je bezpříznakovost latinského perfekta natolik všeobecně známou informací, že ji stačí „připomenout“ (pozn. 57).

C. Konkrétní podněty k obhajobě:

1.

Pro pasivní význam je pochopitelně velmi důležitá kategorie tranzitivity. V práci byly ale excerpovány pouze tvary perfektního systému.

Zkoumala autorka potenciální tranzitivitu těchto sloves hlouběji, aby ověřila svou hypotézu, že „by jako případný předět figurovalo jídlo, které je k obědu nebo k večeři“ (s. 46)?

2.

U většiny výskytů slovesa *cenare* v perfektu uvádí autorka, že se jedná o atelickou dynamickou situaci (*activity*), v některých případech interpretuje situaci jako telickou, *accomplishment*.

Na základě čeho interpretuje autorka jednotlivé situace jako telické/atelické?

3.

Jedním z dílčích zjištění předkládané bakalářské práce je, že tvary perfekta jako *prandi/cenavi* označují děj atelický, dynamický (*activity*), zatímco „tvarů *pransus* a *cenatus* užívá [Cicero] jen jako nerozvinutých participií ve třídě *accomplishment*“ (s. 47), a dále že „vedlejší věty časové (předčasné) díky sému předčasnosti spadají do třídy *accomplishment*“ (ibidem), tedy že se jedná o děje telické.

Jaký je podle autorky vztah participia perfekta, resp. konjunktivu plusquamperfekta a telicity zobrazovaného děje?

Co je podle ní „sém předčasnosti“, je-li, jak vyplývá z jejích tvrzení, přítomen např. v CIC. *Deiot.* 19 (s. 36), ale nikoli v CIC. *Brut.* 160 (s. 35)?

Závěr

Bakalářská práce Anety Králové Lesné je i přes zmíněné, místy i závažné nedostatky originálním příspěvkem do odborné diskuse o latinském slovese a aspektu dokazuje schopnost autorky kriticky a systematicky pracovat s latinským jazykovým materiálem.

Předloženou bakalářskou práci proto doporučuji k obhajobě a předběžně navrhuji klasifikaci velmi dobře.

14. června 2021

Martina Vaníková